

siin Italiassa ja häpeälliseen paluuseen. Pahan kerran huijatuiksi ihmisten on täytynyt tuntea itsensä myös pyramidi-rahaston romahtaessa, säästöt menivät kankkulan kaivoon. Ylpeyden sanotaan erityisesti luonnehtivan albaanien mentaliteettia. Ilman korostunutta ylpeyttäkin häpeä on vaikea tunnustaa ja sen torjumisessa käytetään paljon energiaa.

Tavatessaan ulkomaisia ihmisiä albaani törmää vahvoihin mielikuviin käsittämättömästä ja eristyneestä takapajulasta. Stereotypiat ovat vahvoja vitseissäkin: eräässä matkaoppaassa Albanian kohdalla on kuulemma vain lyhyt maininta: *forget it!* Italialainen elokuva *Lamerica* (1994) esitti albaaneista kuvan, joka loukkasi monia syvästi: ”—tuntuu kuin olisin saanut hännän takapuoleeni”, eräs opiskelija kirjoitti, kertoo Fatos Tarifa, joka on sosiologisesti eritellyt elokuvaa (*Sociological Analysis* 3/

1998). Mielikuva vasta puusta laskeutuneista ihmisistä voi olla piilossa, mutta ilmetä vaikkapa avustustyöntekijän pitkässä esitelmässä puhelimen käytännöllisyydestä kommunikaatiovälineenä. Vierastyöläisinä albaanit joutuvat usein alimpaan kastiin, eikä semmoisista kokemuksista pääse hevin irti. Alemmuuden tunne korostuu ehkä siksikin, että Albania on jälleenrakennuksessaan aika yksin tämän hetken Euroopassa (Bulgarian ja Romanian rinnalla).

Miltä elämä näyttää Albaniassa kymmenen vuoden päästä? Pessimistisissä arvioissa pelätään, että maa on vakiintunut ”Euroopan Brasiliaksi”, jossa levoton väkivaltaisuus jatkuu. Luottavaisempi visioi suhteellisen toimivan ja rauhallisen yhteiskunnan, jossa on onnistuttu luomaan omaperäinen versio eurooppalaisuudesta ”bysanttilaisuutta” kadottamatta.

Ismail Kadare kuvaa kirjassaan ”*The File on H*” (alkukielisenä ilmestynyt 1980-luvulla), miten Pohjois-Albanian vuoristoseuduilla vanha homeerinen runous eli vielä tällä vuosisadalla ja sen tallentaminen meni myttyyn sen vuoksi, että albaanit ja serbit taistelivat sen omistusoikeudesta. Toinen säie teoksessa kuvaa kipeällä tavalla, miten maadontonta uuden ja vanhan on suostua elämään rinnatusten. Mitä modernisoidummaksi elämä kävi, sen syvemälle vuoristoon perinteinen runous pakeni. Uusi työntää pois sellaisenkin vanhan, josta voisi olla iloa ja apua uudessakin. Perimmältään kirja on muistamisesta ja unohtamisesta. Perinteinen runous uudistui, kun siitä unohtettiin vanhoja säkeitä, ja uudet säkeet olivat muunnelmia ja toistoja vanhoista.

MARJATTA BARDY

HUUTOMERKISTÄ KYSYMYSMERKKIIN

Suomen itsenäisyyden juhluvuoden rahasto Sitra on laajentanut toimialaansa sijoitustoiminnasta sekä koulutushankkeiden ja kovan tieteen rahoituksesta humanistis-yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tuloksena on syntynyt Puheenvuoroja-niminen kirjasarja, jonka kaksi ensimmäistä osaa, dosentti Juha Sihvolan Toivon

vuosituhat ja toimittaja Teppo Turkin Minuus medtassa, julkaistiin elokuun lopulla.

Syyskuussa ilmestyivät lisäksi Kari Saastamoisen Eurooppalainen liberalismi sekä Jarmo Tarkin ja Tuulikki Petäjänien Tasa-arvo. Kustaa Hulkon ja Jorma Pöysän puheenvuoro Vakaan markan politiikasta julkaistaan loka-

kuussa. Ensi vuoden teemoja ovat Hyvinvointi, Suomen historialliset Eurooppa-yhteydet sekä Uskonto muuttuvassa yhteiskunnassa. Puheenvuorojarjan kirjoittajat ovat kulttuurikeskustelun keskisarjaa, joiden nimet ovat vähähdelleet erilaisissa yhteyksissä aikaisemminkin.

Tulevan vuoden professori-

painotteisempaan kirjoittajakuntaan kuuluvat mm. Jaana Hallamaa, Simo Knuutila, Tuomas M. S. Lehtonen, Seppo Hentilä, Tuija Pulkkinen, Kirsi Saarikangas, Markku Heikkilä ja Eila Helander.

Sitran tutkimusjohtaja Antti Hautamäen mukaan sarjan tarkoituksena on sekä laajentaa että syventää kansallista keskustelua Suomen tulevaisuuden kannalta merkittävistä asioista. Temaattisesti sarja kommentoi ajassa olevia kysymyksiä, vie Härmää Eurooppaan, puhuu rahasta ja yksilöstä, yhteiskunnasta ja moraalista sekä etsii identiteeteille ankuripaikkoja kiihtyvän muutoksen hämärtämässä todellisuudessa.

Omassa kontekstissaan Puheenvuoroja-hanke pyrkii 90-luvun Huutomerkki-sarjaksi, ajankohtaisten teemojen dokumentaatioprojektiksi. Koska 60- ja 90-luvun vastaukset ovat erilaisia, asetetaan kysymyksetkin eri tavalla. Missä Tammen ja Ilkka Taipaleen yhteistyöstä syntyneet Huutomerkkit julistivat 60-lukulaisittain *J'accuse*, pyrkivät Puheenvuorot punomaan hajanaisista langanpäistä edes jotain yhteistä keskustelupohjaa, jolle rakentaa.

Vertaillaanpa. Huutomerkki oli julistuksen merkki, johon sotilaiden 60-lukulaiset lapset päättivät lauseensa. Nuoren ja viihaisen polven reaaliaikaiset raportit marssittivat jossakin Andre Gunder Frankin hengessä raakaa dataa sorrosta, riistosta ja epäkohdista. Koska sotasukupolven todellisuus koettiin ideologisuuden hämärtämäksi, vastamyrkyksi kelpasi kova fakta. Huutomerkkit tuottivat tietoa aiheista, joista oli aiemmin vaiettu, tai aiheista, jotka jo olemassaolollaan vaativat

julistuksen merkkiä peräänsä: Kreikan diktatuuri, aseistakieltäytyminen, sukupuolten ja seksuaalisuuksien tasaparvo, imperialismi, kirkko, abortti ja Praha. Ja kymmeniä muita.

Lausumaton kysymys siitä, miksi ”meille” ei tätäkään kerrottu, halkaisi kirjasarjan näkymättömänä juonteena. Sodissa sinetöityneen todellisuustulkinnan rinnalle kiilautui toinen, ja sen päivittäiseksi riitti havaittavan todellisuuden empiirinen tarkastelu: nuoriso, neekerit, lapset, homot, köyhät ja naiset olivatkin ihmisiä. Tammen aikalaispamfletit huusivat tämän julki.

Sitra ei ole Tammi, eikä Hautamäki ole Taipale. Lisäksi todellisuuskin on ehtinyt kääntyä muutamaa otteeseen päällelleen. Tai pikemminkin pirstaloitunut, hajonnut, hiipunut, menettänyt selkeät määreensä ja asiat keskinäiset suhteensa. Huutomerkki-sarjan hengessä voisi edelleen laatia raportin Kontulan arjesta, Kainuun kuolevasta korpikansasta tai Nigerian öljy-yhtiöiden polkemista viidakkoköylistä. Mutta huuto on menettänyt kaiku-pohjansa. Kaikki on jo kuultu, kaikkeen on jo kertaalleen kylästyty. Huuto osoittaa huonoa makua ja kovat äänet särkevät korvia.

Identiteettityön kentät sijaitsevat arjen kärsimyksen sijasta virtuaalisissa mediatodellisuuksissa, kuten Teppo Turkki koettaa todistaa Puheenvuorossaan. Ilmeisesti jokapäiväiseen arkeen sisältyy jo niin paljon kärsimystä, ettei toisen todellisuuteen eläytymiselle jää voimavaroja. Uusien huutomerkkien sijasta Sitran julkaisut käynnistänevätkin kysymysmerkki-sarjan, jonka en-

simmainen kysymys kuuluu: mitä on todellisuus, ja kuinka siihen tulisi suhtautua?

Turkin ja Sihvolan kirjat ottavat omilla tavoillaan kantaa ajassa oleviin ilmiöihin. Hyvin erilaisista otteista huolimatta kirjoja yhdistää pyrkimys olla samaan aikaan yhtä mieltä moneneen eri suuntaan. Turkilla tämä pukeutuu median suhteen ambivalenssiksi: media on sekä mielettömien tilaisuuksien monimerkityksinen kenttä että yhä nielevämpi, ainoa kuviteltavissa oleva todellisuus, joka jauhaa eheän identiteetin pirstaleiksi.

Turkki kohdistaa sanansa samanaikaisesti sisäisen kohe-renssinä menettäneelle, kärsivälle ihmiselle ja sujuvasti globaalitalouden mielihyvävirroissa surffaavalle menestyjälle. Yhteistä kieltä näiden toisiansa kohtaamattomien todellisuuksien kansalaisille Turkki etsii Internetin läsnä olevasta tulevaisuudesta ja sen tarjoamista mahdollisuusavaruuksista. Harmonia saattaa alkaa, kunhan kaikki sopeutuvat.

Sihvola pyrkii puolestaan uusliberalismin ja sosialidemokratian välitilaan (onko sitä?) eheyttämään hyvinvointi-tematiikan keskustelut aristoteeliseksi päätelmiksi hyvästä elämästä ja yhteisön roolista sen ylläpidossa. Teoksen pohjavireenä kulkee pyrkimys valtio vs. markkinat, yhteisön vai yksilön vastuu -keskustelujen rintamajakojen tuolle puolen. Tavoitteeksi kohoaa sekä yksilön vastuuta että yhteisön velvollisuutta painottava liberaali kansalaisyhteiskunta. ”Vain vahvassa ja moraalisesti terveessä kansalaisyhteiskunnassa”, Sihvola toteaa, ”voivat kehittyä vapaat ja omaa elämäänsä hallitsevat yksilöt.”

Itsehallinnan problematiikka eli minuuden konstituutioiden ylläpito muuttuvissa olosuhteissa tuntuisi otsikoista päätellen hallitsevan myös Sitran myöhempää tarjontaa. Kun tulevassa puheenvuorossa puhutaan rahasta, puhutaan vallasta, ja kun puhutaan vallasta, puhutaan hallinnasta, niin itsen kuin toistenkin. Liberalismikeskustelu on toinen ponnahduslauta elämänhallinnan sisäisten ja ulkoisten ehtojen tarkastelemiseen. Myös uskonnon ja tasa-arvon näkökulmista tultaneen pohtimaan niitä ehtoja, jotka jälkiteollisen subjektin tulee armonlunastukseensa täyttää.

Tässä mielessä Sitran sarja toimii kuin Tammen Huuto-merkit: se paitsi kuvaa aikaansa sisällöllisesti myös ilmentää sitä. Puheenvuorojen kysymykset ovat vahvasti ajassa ja kumpuavat todellisuussuhdetta muokkaavan jälkipoliittisen subjektin yrityksistä hahmottua edes joksikin identiteettityön rajattomilla ulapoilla. Mutta onko näistä Puheenvuoroista keitaiksi virtuaalissa ja määreettömässä erämaassa kadonnutta minuut-taan etsivälle janoiselle?

Sihvolan ja Turkin tekstin ovat hyvin erilaisia ja eritasoisia. Lienee pienoinen vääryys Sihvolan informoitua ja laaja-alaista tekstiä kohtaan käsitellä sitä samassa yhteydessä Turkin hengästyneen ja huohottavan pamfletin kanssa. Turkki on ikään kuin laatinut matkaraportin käynnistään tulevaisuudessa ja palaa rankan reissun jälkeen kertomaan, mil-laista oli. Eheää ihmistä ei löytynyt. Mediasta oli kehittynyt virtuaalinen äiti, joka kyllä toimi tarpeentyydytysautomaattina, mutta samalla tunkeutui

minuuden ytimen yksityisimpiinkin sopukoihin, korvaten ihmissuhteet, aistihavainnot ja ruumiintunnon.

Sanat digitaalinen, globaali, media, teknologia ja virtuaalisuus vilisevät tajuntateollisuuden päihdyttävässä virrassa kuin sekuntikellon sadasosat. Lopputuloksena syntyy jotakin tieteiskirjailija Isaac Asimovin fantasiaoman Solaris-planee-tan kaltaista: yksityisyyksiinsä kapseloituneet androgyynit menettivät kyvyn viettää aikaa edes samassa huoneessa toistensa kanssa, ainoaksi yhteydeksi jäi kommunikaatioteknologian kaikkinäkevä silmä. Tämän Turkki kuitenkin kääntää tilaisuudeksi. Media tarjoaa Turkin fantasiassa rajattomien mahdollisuuksien kentän identiteettityön tekemiselle.

Sisäsiittäinen, lähinnä itseensä viittaava mediatodellisuus yhtäältä täyttää minuudet, mutta samalla tarjoaakin ehtymättömän arsenaalin identiteettien rakennusaineita. Modernin projekti korvaantuu alati muuttuvilla identiteettiprojek-teilla, joista avautuu yksilöille mahdollisuuksia ties mihin. Tokkopa. Turkin sujuvasti kerrottu yritys kariutuu pyrkimykseen olla samanaikaisesti sekä yritysten johdon menestyskonsultti että kärsivien lohduttaja. Se ei ole mahdollista.

Sihvolakaan ei valitse puoltaan, mutta aristoteelinen keskitie on viehättävämpi kuin täydellisten vastakohtien skitsofreeninen sovittelevuus. Turkki nimeää median mielikuvatarjonnan ihmistä riistäväksi ja yksiulotteistavaksi pseudotodellisuudeksi, mutta hyppää läkähdyttävään impulssivirtaan mukaan kuin lapsi, joka samastuu rankaisevaan vanhempaansa. Jos liittoutuu pa-

han kanssa, saa palkaksi osan sen voimista. Tosin kokemiskyky menee ikään kuin lunnaina saavutetusta mahdollisista. Sihvolan filosofian historiaan ankuroituvaa katsaus eurooppalaisen ihmiskuvan kehitykseen ja sen perustalle toivottavasti rakentuvaan uuteen suomalaisuuteen antaa enemmän.

Sihvolan teoksen pääosa käsittelee eurooppalaisen ihmiskuvan kehitystä antiikista 1900-luvun kynnykselle ja käynee filosofian historian helpotajuudesta yleisesityksestä. Helpoudesta huolimatta esitys on hyvin argumentoitu ja esiteltävät teemat valikoitu siten, että eri aikakausien filosofit asetuvat ikään kuin keskustelusuhteeseen keskenään. Näkökulma on avautuksen historisoivampi kuin useimmissa filosofien laatimissa esityksissä, mutta ajatukset voisivat ankkuroitua synty-ympäristöönsä tiiviimminkin.

Sympaattisinta Sihvolan ajattelussa on varovainen paluu valistuksen järkeisuskon perinteeseen postmodernismin ohi. Sihvola uskoo rationaaliseen subjektiin, joka saattaa saavuttaa aristoteelisen hyvän elämän edellytykset järkensä avulla, valtion luomissa puitteissa. Mutta mihin pisteeseen saakka moderni ihminen kykenee toimimaan vain järkensä varassa?

Filosofian historiaa tarkastelevan jakson lopulla on puolen-toista liuskan mittainen luku otsikolla freudilainen mullistus. Kun teema kerran nostetaan esille, siihen soisi myös perehdyttävän. Sihvolan mukaan kyseinen mullistus on tuottanut puheeseen uusia käsitteitä, mutta tiedostamattoman pukeminen sanoiksi merkitsee muutakin kuin vain egon ja yliminän ilmestymistä osak-

si oppinutta arkikieltä. Freudin mukaan ihmistä motivoivat tarpeet, tiedostamattomat vietti-impulssit ja monimutkainen, sosiaalisessa toiminnassa ilmenevä tunnedymiikka, joita järki yrittää hallita. Vuositamme poliittinen historia riittää osoittamaan, että yritykseksi se jäikin.

Rationalistinen lähtöoletus on johtanut myös ilmeisiin sekaannuksiin. Ansioksi todettakoon, että toisin kuin monissa muissa uusliberalismia koskelevissa teoksissa Sihvola huomauttaa, että markkinoilla on välineellinen tehtävä hyvinvoinnin tuottamisessa itsetarkoituksellisen uhrialttarin sijasta. Mutta Sihvola myös monessa kohdassa yhtyy markkinaliberaalien hoivakritiikkiin siinä uskossa, että senkin taustalla vaikuttaa rationaalinen argumentaatio. Jo Aristoteles oli Sihvolan mukaan sitä mieltä, että valtion tehtävä ei ole holhota, eikä sen pitäisi sitä olla edelleenkään.

Mitä tämä holhous sitten on? Pelastusliivipakkoa ja valtion viinamonopolia? Ainoaksi konkreettiseksi esimerkiksi Sihvola nostaa tarveharkintaisen toimeentulotuen, jonka ihmisarvoa alentavasta holhoavuudesta lienevät useimmat sosiaalivaltion puolustajatkin yhtä mieltä. Holhous ja huolenpito ovat eri käsitteitä. Tuen antaminen sitä tarvitseville on huolenpitoa, sen myöntämisen kytkeminen esimerkiksi siveysvaatimukseen on holhousta.

Johtavien hoivakritikkojen puheita kuunnellessa ei voi välttyä vaikutelmalta, että huolenpito ja holhous samastetaan jollakin merkillisellä logiikalla toisiinsa. Tämä ei ole rationaalinen samastus, vaan ennemminkin tiedostamaton mieliku-

va siitä, ettei ravitseva äiti salli jälkeläiselleen erillistä olemassaoloa vastikkeetta.

Sihvolan teos rakentuu Martha Nussbaumin Yhdysvalloissa esittelemälle uusaristotelismille, johon kirjoittajalla on sympaattisen kriittinen suhde. Antiikin filosofiassa viikkään keskustelun kohteena ollut hyvän elämän mahdollisuus onkin syytä kierrättää osaksi myös 90-luvun mahdollisuusavaruutta. Jo kirjan nimi viittaa paluuseen postmodernin odotushorisontin – tai ennemminkin sen puutteen – tuolle puolen. Kuten Julie Stephens on monen muun ohella todennut, postmoderni on moderni vailla toivoa. Sihvola palaa toivon aikaan, edistykseen lupaukseen politiikan keinoin lunastettavasta paremmasta elämästä; siis kohti toivon vuosituhatta.

Tämä oli yksiselitteisesti hyvinvointivaltionkin rakentamisen motivaatioperusta. Mutta valtion tavoitteen Sihvola tyypistää – toki merkittävin varauksin ja lähinnä ideaalitapauksessa – itsensä tekemiseen tarpeettomaksi. Jos ihmiset todella järjestäisivät keskinäiset suhteensa rationaalisin perustein, tämä saattaisikin olla mahdollista. Mutta kollektiivinen identiteettityö ei lakkaa,

vaikka kaikki uisivat hyvinvointia pursuavassa mahlaämpärisssä. Psykkinen hyvinvointi edellyttää olosuhteita, joissa luovan todellisuussuhteen ylläpito on mahdollista muillekin kuin muutamalle ru-noilijalle.

Lisäksi kaikkialla kasvavat sosiaaliset erot tuottavat kasvavaa sosiaalista kitkaa, itsetunnon ankkuroituessa *de facto* vielä jälkimodernissa yhteiskunnassakin sosiaaliseen asemaan ja taloudellisiin resursseihin, vaikka Sihvola toisin toivookin stoalaisen perinteen hengessä.

Ehkä Aristoteles olisi syytä lukea vielä kerran läpi. Aristoteleen mukaan hyvässä yhteiskunnassa köyhimmän ja rikkaimman varallisuuseron tulisi olla mahdollisimman vähäinen, sillä rikkaat ovat taipuvaisia ahneuteen, röyhkeyteen ja ylimielisyyteen. Heiltä puuttuu hyvän yhteiskuntaelämän edellyttämää nöyryyttä, jota taas köyhimmillä on liikaakin. Mikä olisi valtion rooli tähän tilanteeseen pyrittäessä ja sitä ylläpidettäessä? Olisiko vain odotettava, josko kansainväliset alati fuusioituvat suuryritykset jakaisivatkin osakkeensa köyhille?

JUKKA RELANDER

JUHA SIHVOLA
TOIVON VUOSITUHAT
EUROOPPALAINEN IHMISKUVA JA SUOMALAISEN
YHTEISKUNNAN TULEVAISUUS
SITRAN JULKAISUJA NO 185
JYVÄSKYLÄ: ATENA, 1998

TEPPO TURKKI
MINUUS MEDIASSA
UUSIA IDENTITEETTEJÄ METSÄSTÄMÄSSÄ
SITRAN JULKAISUJA NO 186
JYVÄSKYLÄ: ATENA, 1998